

AKRAN ZORBALIĞI

Akranları ya da arkadaşları tarafından fiziksel, sözel, cinsel ya da duygusal zorbalığa maruz kalan çocukların hem kısa, hem de uzun dönemde bu tür yaşantıdan veya yaşantılardan olumsuz biçimde etkilendiğine ilişkin araştırmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Akran zorbalığının belirlenmesi için zorbalığın tanımı, türleri, zorba ve kurban kavramlarının bilinmesi oldukça önemlidir.

-

Zorbalığın Tanımı

Zorbalıkla ilgili çalışmalar 1970'lerin sonlarında özellikle Norveç, İsveç ve Finlandiya'da başlamıştır. Özellikle Norveç'li araştırmacı Dan Olweus'un 1978'de yayınlanan "Okullarda Saldırganlık" isimli kitabı zorbalıkta dönüm noktası kabul edilebilir. Araştırmacılar arasında zorbalığın tanımıyla ilgili tam bir birlik yoktur. Kimileri zorbalığı diğerlerine yönelik kasıtlı saldırgan davranışlar olarak tanımlarken, kimileri bu tür davranışların zorbalık olarak kabul edilmesi için düzenli olarak tekrar edilmiş olması gerektiğini ifade etmektedirler (Kartal, Bilgin, 2007). En sık kullanılan tanım Olweus (1987)'un tanımıdır. Bu tanıma göre zorbalık; "Bir kişi, diğer bir kişi veya kişiler tarafından kasıtlı, tekrarlı ve en azından bir süre devam eden olumsuz davranışlarla karşı karşıya bırakılıyorsa bu kişinin zorbalığa uğradığı söylenebilir" (Akt: Kartal, Bilgin, 2007). Olumsuz davranışlar niyetli olarak bir kişiyi inciten, rahatsız eden veya bunu yapmaya çalışan davranışlar olarak açıklanmıştır. Bu tanım rastgele saldırgan davranışı zorbalıktan ayırmamızı sağlar.

Zorbalığı yapan kişiye zorba, zorbalığa maruz kalan kişiye de kurban denmektedir. Bir başka grup çocuk ise kimi zaman zorba davranışlar sergilemekte, kimi zaman ise zorbalığa maruz kalabilmektedir ve zorba-kurban şeklinde tanımlanabilmektedirler (Kapıcı, 2004).

Pişkin (2002), zorbalıkla ilgili bir derleme çalışmasında, zorbalığın tanımlarında bulunan ortak noktaların altını çizmektedir. Bunlar;

- Zorbalık, bilinçli ve kasıtlı olarak yapılan ve kurbanı fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güden söz ve eylemleri içerir.
- Zorbalığın belli bir süre tekrarlama özelliği vardır.
- Kurban kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumdadır.
- Zorbalar eylemlerini bireysel ya da grupla yapabildikleri gibi, kurbanlar da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilirler.
- Zorbalar, bu tür eylemlerden dolayı genellikle kendilerine çıkar sağlayabilirler.

Zorbalığın Türleri

Zorbalık türleri doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık olarak sınıflanmaktadır. Doğrudan zorbalık fiziksel ve sözel saldırı davranışlarını içerirken, dolaylı zorbalık ise kasıtlı yalnız bırakma veya sosyal ortamlardan yalıtım gibi davranışları içermektedir (Totan, 2007).

Doğrudan zorbalıkta, doğrudan ve açık olarak birinin diğeri üzerindeki güç, statü ve hakimiyetini gösterme isteğı vardır. Zorbalığa maruz kalan birey zorbanın kim olduğunu bilir. Kurban ve zorba yüz yüzedir. Doğrudan zorbalık, vurma, tekmeleme, ısırma, çimdikleme gibi fiziksel saldırıları, hakaret ve aşağılama gibi sözel olarak yöneltilen saldırılarla, çirkin yüz ifadeleri ve el kol hareketlerini kapsar (Özdiğer Aslan, 2008).

Dolaylı zorbalık kişinin sosyal olarak yalnızlaştırılması, hakkında dedikodu yayılması, sosyal çevresinin manipüle edilmesi ve kasıtlı olarak gruptan dışlanması gibi davranışları içerir. Kurban doğrudan saldırıdan çok, arkadaşları arasında asılsız sözel ifadelerle zarar vermek amaçlanır. Üçüncü kişiler yoluyla yapılan veya kurbanın zorbayı tanıyamadıkları durumlar söz konusudur. Sözel olarak kurbanı isim takma, tehdit etme, alay etme, küçük düşürme, iğneleme, göz hapsine alma, gruptan dışlama, konuşmama ve sessizleştirme vardır. Kurbanın rahatsız edilmesi, kusurlarıyla uğraşılması, duygularının incitilmesi, saldırganlığa maruz bırakılması, kurbanın eğlence unsuru olarak kullanılması ve kurbanı karşı çirkin davranışların sergilenmesine sık rastlanır. Bireyin sosyal statüsüne ve benlik kavramına zarar vermek amaçlanır (Özdiğer Aslan, 2008).

Kanada Halk Sağlığı bakanlığının (1998) zorbalık davranışlarına ilişkin sınıflandırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu listeye göre temel zorbalık türleri: Fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve sosyal yalıtım olarak sınıflandırılmaktadır (Akt: Totan, 2007).

Zorbaca davranışların biçimleri

Fiziksel saldırganlık	Sözel saldırganlık	
İtme Dürtme Tekmeleme Tükürme Vurma Silahla tehdit etme Mala zarar verme hırsızlık	Alay etme İsim takma Kötü bakma Sataşma Telefonla korkutma Haraç alma Baskı kurma Başkasını tehlikeli işlere cesaretlendirme Mala karşı sözel tehdit oluşturma Sözel olarak şiddet tehdidi oluşturma	Sosyal yalıtım Dedikodu yapma Utandırma Gruptan dışlama Diğer öğrencilerin ona aptalmış gibi bakmasını sağlama Hakkında söylenti yayma Kine kışkırtmak İrkçi, seksist veya homofobik yalıtım Diğerlerinin suçlamasını sağlamak Toplum önünde küçük düşürme Kötü niyetli söylentiler yayma

Yukarıda sıralanan zorbalık türlerine ek olarak, teknolojik araçların kötüye kullanılması ile ortaya çıkan siber zorbalıkta son zamanlarda yaygın bir zorbalık türü olarak ele alınmaktadır. Öğrencilerin interneti, chat odalarını, cep telefonlarını, anlık ileti programlarını (MSN, Yahoo Messenger vb.) kullanarak zorbalık yapmaları gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır (Totan, 2008).

Akran Zorbalığının Nedenleri

Okullarda meydana gelen zorbalığın nedenlerini yalnızca okul ortamında aramak doğru sonuçlara ulaşmayı güçleştirmektedir. Okullarda yaşanan şiddet, saldırganlık ve zorbalık olaylarının nedenini kişi, okul ortamı ve toplum olarak üç düzeyde ele almak mümkündür. İstenmeyen davranışlar bu değişkenlerden yalnızca birinin sonucu olarak değil, genellikle bu üç grupta toplanan değişkenlerin etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Apay, Durmuş, 2008).

Zorbalığın olası nedenleri olarak okullarda ve sınıflarda artan öğrenci sayısı, öğrenciler arası rekabetin pekiştirilmesi, çoğunluktaki öğrenci grubundan görünüş olarak kurbanların farklı olması, öğrencilerin düşük kendilik değeri ve güvensizlikleri gibi etkenler sıralansa da Olweus (1995), araştırma bulgularına dayandırarak bunların zorbalığın ortaya çıkma nedenlerin olmaktan çok birer mit olduklarını belirtmektedir (Akt:Totan, 2007). Her ne kadar zorbalığın ortaya çıkışını tek bir nedene bağlamak olası olmasa da zorbalık sorununun kapsamlı olarak tanınması sorunun azaltılması ya da kontrol altına alınması olasılığını da arttıracak bilgisi oldukça önemlidir.

Akran Zorbalığında Aileye İlişkin Özellikler

Anne ile olumlu bağlanma geliştirmemiş çocuklar, çevresine karşı güvensiz, aşırı şüpheli ve başkalarına düşmanca yaklaşırlar.

- Birincil bakıcılar tarafından çocuğa ilgisiz davranılması.
- Göz yumucu aile stili. Davranışları için çocuklarına az kural veya sınır koyan aile yapısı.
- Ailenin çocuğunu toplumdan izole etmiş olması, çocuğun etkin sosyal yaşamda veya sosyal çevrede ailesiz olması.
- Ebeveynler arasında çatışma ve aile arasında uyum olmaması.
- Ailenin uygun olmayan disiplin yöntemlerini kullanarak hata yapması, yanlış cezalar vermesi, saldırganca davranışları çocuğuna aktarması ve cesaretlendirilmesi.

Otorite figürü olarak ailenin çocuğunu aşırı kontrol altında tutması, cezalandırması evde aşırı ev kuralları ve standartların belirlenmesi ve bunların uygulanması.

Akran zorbalığında aile özelliklerine ilişkin çalışmalarda: ailenin çok önemli olduğu, çocukların akranları ile olan ilişkilerini model alma ve sosyal pekiştirme yoluyla belirledikleri, ailenin çocuk yetiştirme stili, aile içi şiddet ve aile anlaşmazlığının çocukta birçok davranış sorunlarına yol açtığı ve bu durumun akran zorbalığında önemli olduğu belirtilmiştir.

Zorbalığı Önleme

Zorbalığı önlemeye ilişkin müdahale yöntemleri iki başlık altına toplanabilmektedir. Bunlardan ilki, zorba veya kurban öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılama ve dinamik olarak öğrencilere destek olması gerektiğini vurgulayan, iskele başlığı altında toplanmaktadır. İkincisi ise öğrencilerin akran gruplarındaki sosyal yapıları inceleyerek bu gruplar içinde öğrencilerin olumlu ilişkiler kurması yönünde yetişkinlerin müdahalelerini kapsayan sosyal yapı olarak tanımlanmaktadır (Totan, 2007).

Totan (2007), bu iki yaklaşıma dayalı olarak yaptığı alan yazı taraması sonucunda elde ettiği bilgileri zorbalık öncesi ve sonrası alınacak önlemleri, eğitime ve aileye öneriler şeklinde aşağıda sunulmaktadır.

Aileye Öneriler

- ✓ Aileler çocuklarının diğer arkadaşlarının yanında popüler olması yönündeki arzularını, çocuklarına yansıtmaktan kaçınmalıdır.
- ✓ Ailelerin çocuklarına daha çok zaman ayırması, zorbalık davranışlarına karşı dikkatli, özenli olması önerilebilir.
- ✓ Ailelerin belli zaman dilimleri içerisinde çocuklarını üzen veya kızdıran arkadaşları olup olmadığını ve bu durumun nasıl olduğunu sorması çocuklarının zorbalığa kurban veya zorba olarak katılmasını önlemede faydalı olacaktır.
- ✓ Çocuğu zorbalığa karışan ailenin öncelikle çocuğunu dikkatle dinlemesi, çocuğuna nasıl yardım edebileceği üzerinde düşünmesi, okul ile iş birliği yapması ve olanak varsa okul dışı uzmanlardan da destek alarak çözüm üretmede işbirliği yaklaşımları kullanması önerilmektedir.
- ✓ Zorba ve kurban olan öğrencilerin ailelerin çocukları ile empati kurması ve durumu tartışmak yerine çocukların duygularını ve hissettiklerini anlamaya çalışması önerilmektedir.
- ✓ Zorbalığın nerede meydana geldiğini, nasıl oluştuğunu öğrenmek ailelerin yapması gerekenler arasında yer almaktadır.
- ✓ Son olarak aile başka ebeveynlerle ve öğretmenlerle konuşarak ortak çözüm yolları belirlemeye çalışması yararlı olabilir. Ancak aile çocuğunu buna zorlamamalı çocuğunun hazır olduğundan emin olduğunda bu çözüme başvurmalıdır. Unutmamalıdır ki aileler okuldan gittiğinde çocuklar kendisini korumasız, zayıf, yetersiz olarak hissedebilmektedirler.